

ارزیابی کمی توانمندی‌ها و اولویت‌های توریستی باغ‌های ایرانی در نواحی خشک

بهنام مغانی رحیمی - دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران
حمید سلطانی‌نژاد - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
سروش خلیلی* - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۱/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۹

چکیده

جاذبه‌های طبیعی و از جمله باغ‌ها از پتانسیل‌های بالایی در جذب گردشگر برخوردارند. ارتباط و نزدیکی این جاذبه‌ها با جاذبه‌های تاریخی، که عمدتاً درون باغ‌ها نیز هستند، اهمیت آن‌ها را دوچندان می‌کند. استان کرمان، که یکی از استان‌های واقع شده در نواحی خشک ایران است، دارای باغ‌های زیادی است. هدف از این پژوهش ارزیابی توانمندی باغ‌های شهرستان کرمان در جذب گردشگر با استفاده از مدل پراولونگ است و عیار گردشگری هر باغ از میانگین چهار شاخص «زیبایی ظاهری»، «علمی»، «تاریخی- فرهنگی»، و «اجتماعی- اقتصادی»، که در پنج سطح متفاوت نمره‌دهی می‌شوند، به‌دست می‌آید. در جمع‌آوری اطلاعات نیز از روش‌های کتابخانه‌ای، اسنادی، و پیمایشی استفاده شده است. به‌منظور بررسی دقیق و امتیازدهی در طی مراحل پژوهش، ضمن بررسی منطقه، از فعالان حوزه گردشگری در استان و همچنین استادان گروه برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری استفاده و چهار باغ شازده ماهان، بیرم‌آباد، باغ‌موزه هرنندی، و فتح‌آباد برای این تحقیق انتخاب شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از نظر عیار گردشگری باغ شازده با امتیاز ۰/۷+ رتبه اول را به خود اختصاص داده است. با توجه به آمار وزارت میراث فرهنگی، گردشگری، و صنایع‌دستی و یافته‌های مدل پراولونگ، در جذب گردشگر، باغ شازده در رتبه اول و باغ‌های فتح‌آباد، هرنندی و بیرم‌آباد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. از نظر زیبایی، بیشترین امتیاز را باغ شازده به دلیل وجود درختان کهن‌سال، جریان آب، و ساختمان زیبا کسب کرده است. از لحاظ ارزش علمی باغ‌موزه هرنندی با امتیاز ۰/۶۹+ رتبه اول را در اولویت‌بندی کسب کرده است که از دلایل آن می‌توان به وجود موزه باستان‌شناسی (آثار ارزشمندی در آن نگهداری می‌شود) اشاره کرد. به‌طور کلی بر اساس مدل تحقیق در چهار باغ مورد مطالعه، امتیاز ارزش تاریخی- فرهنگی (۰/۷۵+) و ارزش زیبایی ظاهری (۰/۷۴+) بسیار بالاتر از امتیاز ارزش‌های اجتماعی- اقتصادی (۰/۵۲+) و علمی (۰/۵۵+) است که نشان از زیبایی باغ‌های مورد مطالعه و همچنین ارزش تاریخی آن‌ها دارد.

کلیدواژه‌ها: باغ ایرانی، روش پراولونگ، کرمان، گردشگری، منطقه بیابانی.

مقدمه

گردشگری از عوامل اصلی توسعه پایدار در سطوح اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، و زیست‌محیطی است که در سال‌های اخیر رویکرد گسترده‌ای به موضوع طبیعت‌گردی داشته است (پاپلی و سقایی، ۱۳۹۳: ۲۳). گردشگری انواع مختلفی دارد که می‌توان آن‌ها را در سه گروه گردشگری طبیعی و تاریخی و انسان‌ساخت تقسیم‌بندی کرد. گردشگری باغ‌های ایرانی را می‌توان جزو هر سه نوع گردشگری محسوب کرد که به همین دلیل در این تحقیق باغ‌های تاریخی استان کرمان را انتخاب کرده‌ایم.

جاذبه‌های گردشگری متناسب با میزان جذابیت‌ها می‌توانند در جذب گردشگر موفق باشند و گردشگران را به سوی خود جلب کنند. درواقع، ساختار گردشگری یک جاذبه گردشگری عواملی را دربر می‌گیرد که می‌تواند انگیزه بیشتری برای تقاضای گردشگری در آن مکان فراهم آورد.

باغ ایرانی نتیجه تعامل میان کنش انسان و فضای فیزیکی و طبیعی است که تأثیر ابعاد اجتماعی و فرهنگی سرزمین در آن تبلور یافته است. سنت هنر باغ‌سازی در کشور ایران با قدمت زیاد و پیشینه‌ای بس طولانی به‌عنوان یکی از چند مکتب اصلی باغ‌سازی در جهان است (خیاط مقدم و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۲۰). باغ‌سازی در ایران قدمتی دیرینه دارد. باغ ایرانی به‌عنوان نمونه‌ای از بهشت زمینی، ساخت دست بشر، و به‌عنوان یک عنصر شهری همسو و سازگار با ویژگی‌های طبیعی است که با حداکثر بهره‌گیری از ویژگی‌های مطلوب محیط طبیعی و فضایی جور و متناسب با خصوصیات فرهنگی و اجتماعی است که شرایط مناسبی را برای گذراندن اوقات فراغت و سکونت موقت یا دائمی شهروندان فراهم کرده است (نیلی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۱). ارکان باغ ایرانی را می‌توان آب، گیاه، هندسه، و بستر دانست. آب و گیاه عموماً تحت عنوان نظام آبیاری و نظام کاشت تحلیل می‌شود و تأثیرات عینی و ذهنی آن‌ها در باغ مورد توجه قرار می‌گیرد (سلطان‌زاده و اشرف گنجویی، ۱۳۹۲: ۸۱). باغ ایرانی همیشه با دیواری محصور شده است و دلیل این موضوع را می‌توان عامل امنیتی و اعتقادات مذهبی ساکنان فلات ایران دانست. از شاخص‌های اصالت‌بخشی باغ‌هایی که در فلات ایران قرار دارند می‌توان به حضور آب، گیاه، چشم‌انداز مناسب، محور اصلی، فضای سبز، سایه، کوشک، یا عمارت اصلی اشاره کرد. بسیاری از باغ‌های قدیمی که الگوهای مناسب باغ ایرانی را دارند از نظر درخت‌کاری، زیباسازی، آب‌نما، و کوشک مشابهت دارند. تعدادی از باغ‌ها به علت بی‌توجهی به مرور زمان و با پیدایش شرایط غیرعادی از بین رفته‌اند (داعی پاریزی، ۱۳۹۵: ۱۳). تفاوت این پژوهش با پژوهش‌هایی که پیش‌تر انجام گرفته در این است که محققان گذشته بیشتر بر روی چگونگی طراحی این باغ‌ها تمرکز کرده‌اند، اما در این مقاله بر روی موضوع گردشگری این باغ‌ها با استفاده از مدل پرالونگ تأکید شده است. در همین راستا سؤالات ذیل مطرح می‌شود:

اولویت‌بندی باغات شهرستان کرمان از لحاظ جذب گردشگر و زیبایی‌شناسی چگونه است؟

عیار گردشگری و عیار بهره‌وری باغات شهرستان کرمان چگونه است؟

چارچوب نظری و پیشینه تحقیق

چارچوب نظری مورد استفاده در این تحقیق یک رهیافت ترکیبی است، زیرا امروزه تبیین مسائل با یک نظریه امکان‌پذیر نیست. بنابراین از نظریات مازلو، هومنز، و نظریه وسایل و هدف مرتن استفاده شده است. طبق نظریه مازلو، انسان موجودی نیازمند است که درجه کامروایی او تابعی از ارضای نیازهاست. بنابراین، رضایتمندی توریستی نیز تابعی از ارضای نیازهای انسان است. طبق نظریه هومنز، مبادله یک رفتار حساب‌شده‌ای است که طرفین مبادله سعی در به حداکثر رساندن سود دارند و یک توریست در انجام مبادله توریستی خود به دنبال به حد اکثر رساندن پاداش است. مرتن

نیز می‌گوید برای رسیدن به اهداف تعریف‌شده- یعنی آن‌هایی که ارزش تلاش دارند- باید وسایل رسیدن به این اهداف مهیا باشد. بنابراین، باید در جامعهٔ میزبان وسایل رسیدن به این هدف برای یک توریست بیشتر مهیا شود تا آستانهٔ رضایت بالا رود. در غیر این صورت، آستانهٔ رضایت او پایین می‌آید (نجیمی و همکاران، ۱۳۹۲). ساخت باغ در کشور ما سابقه‌ای طولانی داشته و در همهٔ دوران‌ها، به‌خصوص دورهٔ اسلامی، مورد توجه بوده است. باغ‌ها در کل عملکردهای مختلفی داشته‌اند و در بعضی دوران‌ها باغ‌های عمومی برای گردش و تفریح اهالی ساخته می‌شده‌اند. در دورهٔ اسلامی نیز ایجاد باغ‌ها و درختزارها همچنان مورد علاقهٔ ساکنان این سرزمین کهن سال بوده و علاوه بر باغ‌های بزرگ و بیرون از شهرها، چندین سده پدیدهٔ باغ‌سازی در درون شهرها خاص این سرزمین بوده است (آدینه‌فر، ۱۳۹۳: ۱). ساخت محلی سرسبز و با نهرهای روان و درختان زیبا برای آسایش و پناه‌بردن در دامن طبیعت یکی از مهم‌ترین اهداف استقرار باغ‌هاست (متدین و متدین، ۱۳۹۴: ۲۳).

وجود باغ ایرانی همواره متکی بر وجود یک قنات یا چشمه‌ای بوده است که به‌طور دائم آب آن در باغ جریان می‌یافته است. به‌طور معمول، آب ابتدا وارد باغ شده و پس از آبیاری کامل باغ آنچه مازاد مصرف باغ باشد برای مصارف دیگر از باغ خارج می‌شود. نتیجه آنکه مساحت باغ در رابطه با میزان آب قرار گرفته شده و همواره مساحت باغ به اندازه‌ای است که آب در فصل کم‌آبی نیز بتواند باغ را آبیاری کند. کمبود آب میل ایرانی را به تماشای بیشتر آن می‌افزاید و در نتیجه طراحان باغ ایرانی همواره با ابتکارهای گوناگون کوشش نموده‌اند تا آب را هر چه بیشتر در باغ نگه دارند و با گردش و حرکت دادن بیشتر به آن هرچه بیشتر آن را به تماشا بگذارند. برای این کار از آب‌نماها، حوض‌ها، استخرها، جویبارها، آبشارها، آب‌گردان‌ها، و فواره‌های گوناگون با طرح‌ها، اندازه‌ها، و میزان جهش آب متفاوت استفاده کرده‌اند (پورمند و کشتکار قلاتی، ۱۳۹۰: ۵۴). اکنون در ذیل نمونه‌هایی از تحقیق پژوهشگران بر روی باغ‌های ایرانی آورده شده است:

جدول ۱. پیشینهٔ تحقیق

پژوهشگر(ان)	سال تحقیق	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
انصاری و محمودی‌نژاد	۱۳۸۶	باغ ایرانی تمثیلی از بهشت با تأکید بر ارزش‌های باغ ایرانی دوران صفوی	باغ‌های ساخت مکتب اصفهان برخلاف ساختن کاخ‌های ادوار گذشته تاریخ ایران است
پورمند و کشتکار قلاتی	۱۳۹۰	تحلیل علت‌های وجودی ساخت باغ ایرانی	علت‌های وجودی ساخت باغ اگرچه در یک ارزش قرار ندارند، به تناسب مکان و زمان تاریخی ساخت دارای اهمیت ویژه‌اند و علت اصلی ساخت باغ بر مبنای لذت‌جویی بوده است
داعی پاریزی	۱۳۹۵	پژوهشی در زمینهٔ پیشینهٔ تاریخی، خصوصیات، و منظر باغ هرنندی شهر کرمان	باغ تاریخی هرنندی در اواخر قرن سیزدهم هجری قمری در اراضی زراعی خارج از محدودهٔ شهر کرمان احداث شده است؛ کاربری اولیهٔ آن تفریحی و بعد به‌صورت مسکونی و تفریحی درآمده است
آزمون و معینی	۱۳۹۷	تحلیل کیفیت فضایی باغ شاهزاده ماهان بر اساس تئوری حرکت و ارزیابی تصویر ذهنی مخاطبان	بر اساس نتایج پرسش‌نامه، بیشتر پاسخ‌ها حاکی از این است که مؤلفه‌های حرکتی (کالبدی و معنایی) تأثیر زیادی در ایجاد یک تصویر ذهنی به‌هم‌پیوسته و مشترک در مخاطبان ایجاد می‌نماید
سلطان‌زاده و اشرف گنجویی	۱۳۹۲	وجه تمایز و تشابه باغ بیرم‌آباد و فتح‌آباد کرمان با یکدیگر و باغ ایرانی	بروز برخی تمایزات با الگوی باغ ایرانی در کنار حفظ خصایص آن و ایجاد حس حضور در یک باغ ایرانی برای ناظر نشان از غنای یک الگو و قدرت انطباق آن با متغیرهای محیطی دارد که توسط معمار هنرمند ایرانی همسو با نیازهای کاربران در باغ‌های بیرم‌آباد و فتح‌آباد صورت عینی به خود گرفته است

اهمیت و ضرورت تحقیق

تنوع فرهنگی در کشور ایران به اندازهٔ قارهٔ اروپاست و این مزیت زمانی مفید است که اقوام مختلف در کشور ابتدا همدیگر را شناخته و درک نمایند و به نوعی وفاق فرهنگی در کشور به‌وجود آید. به عبارتی، برتری‌جویی قومی- فرهنگی باید به وفاق فرهنگی تبدیل شود که بهترین شیوهٔ تحقق این امر تقویت و گسترش گردشگری داخلی است. جهانگردی

توانسته است ۱ نفر از هر ۹ نفر در سراسر دنیا را به کار گیرد. با توجه به معضل بیکاری در ایران، که امروزه بیش از ۱۵ درصد جمعیت فعال کشور را دربر می‌گیرد، توسعه گردشگری به‌عنوان یک راهکار اساسی مطرح است (مغانی رحیمی، ۱۳۸۳: ۵).

به طور کلی استان کرمان و شهرها و روستاهای تابعه آن به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی از پتانسیل‌های اکوتوریستی فراوانی برخوردار هستند (Khalili et al., 2020). شهرستان کرمان در دل این استان نیز با دارا بودن توانمندی‌های بالقوه توریستی از جمله پتانسیل‌های تاریخی- فرهنگی، جغرافیایی، اجتماعی، و از جمله باغات زیبا و دلربای آن همچون باغ شاهزاده ماهان، باغ فتح‌آباد، باغ موزه هرنندی، و باغ بیرم‌آباد کمتر مورد توجه واقع شده، که توجه به آن‌ها می‌تواند موجبات توسعه گردشگری، اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی شهرستان کرمان را فراهم سازد. بنابراین، به خاطر اهمیت موضوع و نقش غیر قابل کتمان گردشگری در توسعه مناطق مختلف کشور، لزوم توجه به این امر بیش از پیش روشن می‌شود.

اهداف تحقیق

الف) هدف کلی

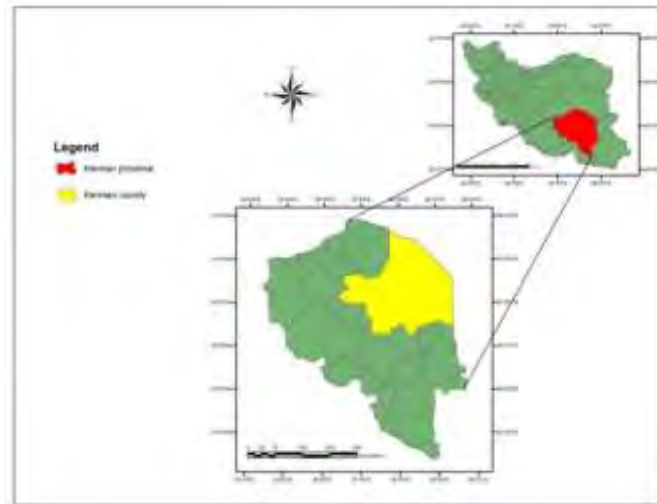
ارزیابی کمی توانمندی توریستی باغ‌های ایرانی در نواحی خشک (مطالعه موردی: باغ‌های شهرستان کرمان).

ب) اهداف جزئی

اولویت‌بندی باغات شهرستان کرمان در زمینه جذب گردشگر؛
اولویت‌بندی باغات شهرستان کرمان در زمینه زیبایی‌شناختی.

منطقه مورد مطالعه

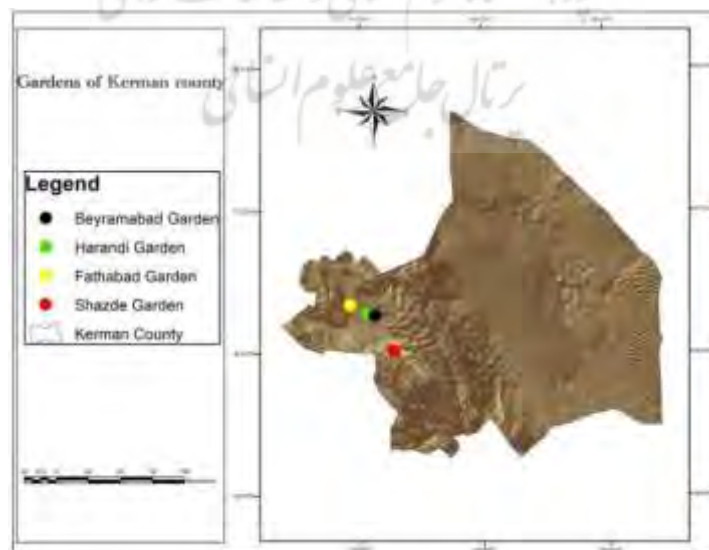
استان کرمان در جنوب شرقی فلات ایران بین ۵۴ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی و ۲۶ درجه و ۲۹ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه عرض شمالی با مساحت ۱۸۲۷۲۶ کیلومتر مربع واقع شده است که رتبه اول را در بین استان‌های کشور داراست و بیش از ۱۱/۲۱ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. استان کرمان از شمال به استان‌های خراسان جنوبی و یزد، از جنوب به استان هرمزگان، از شرق به استان سیستان و بلوچستان، و از غرب به استان فارس محدود شده است. پهناي حداکثر استان در بخش شمالی ۴۸۰ کیلومتر و حداقل در بخش جنوبی تا ۸۰ کیلومتر تغییر می‌نماید. عرض متوسط استان ۲۵۰ کیلومتر و فاصله بین حد جنوبی و شمالی یا طول استان برابر با ۶۶۰ کیلومتر است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان، ۱۳۹۹).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر با هدف کاربردی- توسعه‌ای و بر مبنای بررسی و ارزیابی‌های میدانی و همچنین مطالعه اسناد تاریخی و با به‌کارگیری یکی از مدل‌های رایج در مطالعات ارزیابی پتانسیل‌های ژئوتوریستی مناطق (روش پرالونگ) انجام گرفته است. دلیل انتخاب مدل پرالونگ در مقاله پیش رو از بین سایر روش‌های مشابه این است که این مدل با توجه به در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف سایت‌های گردشگری از کارایی مناسبی در زمینه جذب گردشگر برخوردار است. بر همین اساس، نخست از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، با بررسی منابع و مدارک مرتبط با موضوع و منطقه مورد پژوهش، به گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز اقدام شده است و سپس با بررسی نقشه‌های توپوگرافی و باز دیده‌های میدانی، باغ‌ها و موقعیت ژئومورفوسایت‌های مورد مطالعه مشخص و نسبت به نمایش آن‌ها توسط نرم‌افزار ArcGIS 10.8 اقدام شده است و عیار گردشگری هر باغ از میانگین چهار شاخص به دست می‌آید: الف) زیبایی ظاهری؛ ب) علمی؛ ج) تاریخی- فرهنگی؛ د) اجتماعی- اقتصادی، که در پنج سطح متفاوت نمره‌دهی می‌شوند.

شکل ۲. باغ‌های شهرستان کرمان

در طی مراحل پژوهش، ضمن بررسی منطقه، از فعالان حوزه گردشگری در استان و همچنین استادان گروه برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری به منظور بررسی دقیق و امتیازدهی این مدل استفاده شده است و باغ شاهزاده ماهان، باغ فتح‌آباد، باغ هرنندی، و باغ بیرم‌آباد در شهرستان کرمان به عنوان مهم‌ترین باغ‌های استان کرمان برای این پژوهش انتخاب شده‌اند.

مدل پرالونگ^۱

مدل پرالونگ را اولین بار محقق با همین نام در سال ۲۰۰۵ به منظور ارزیابی پتانسیل‌ها و توانمندی‌های گردشگری مناطق ارائه کرد (Pralong, 2005). در روش پرالونگ، عیار گردشگری هر مکان توریستی از میانگین چهار شاخص به دست می‌آید: الف) زیبایی ظاهری؛ ب) علمی؛ ج) تاریخی - فرهنگی؛ د) اجتماعی - اقتصادی، که در پنج سطح متفاوت نمره‌دهی می‌شوند (احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۴).

$$\text{عیار گردشگری} = \frac{\text{شاخص زیبایی ظاهری} + \text{علمی} + \text{تاریخی، فرهنگی} + \text{اجتماعی، اقتصادی}}{۴}$$

الف) عیار زیبایی ظاهری

عیار زیبایی ظاهری یک مکان با توجه به میانگین امتیاز جاذبه‌های دیدنی و تماشایی ذاتی آن مکان است که بر اساس میانگین بندهای جدول ۲ محاسبه می‌شود:

جدول ۲. معیار و امتیازدهی در میزان ارزش زیبایی ظاهری

معیار	امتیاز	صفر	۰/۲۵	۰/۵	۰/۷۵	۱
(۱) تعداد نقاط دیدنی	-	یک	۲ یا ۳	۴ یا ۵ یا ۶	بیش از ۶	
(۲) دوام جاذبه	-	کمتر از یک ماه	بین یک تا سه ماه	بین سه تا پنج ماه	بیش از ۵ ماه	
(۳) میزان تأثیر انسان	-	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	
(۴) نشاط‌آوری	-	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	
(۵) تباین رنگ‌ها با محیط اطراف	رنگ‌های مشابه	-	رنگ‌های گوناگون	-	رنگ‌های متضاد	
(۶) میزان آگاهی جوامع از زیبایی مکان	-	محلی	منطقه‌ای	ملی	بین‌المللی	

منبع: احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۵

ب) عیار علمی

شامل معیارهایی مثل کمیابی، جایگاه آموزشی، برخورداری از ارزش جغرافیایی دیرینه، و ارزش اکولوژیکی است که بر اساس میانگین بندهای جدول ۳ محاسبه می‌شود:

جدول ۳. معیار و امتیازدهی در میزان ارزش علمی

معیار	امتیاز	صفر	۰/۲۵	۰/۵	۰/۷۵	۱
(۱) جذابیت از نظر جغرافیای دیرینه	-	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
(۲) ویژگی‌های تجسمی	صفر	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
(۳) مساحت به درصد	-	کمتر از ۲۵	بین ۲۵ تا ۵۰	بین ۵۰ تا ۹۰	بیش از ۹۰	
(۴) کمیابی	بیش از ۷	بین ۵ تا ۷	بین ۳ تا ۴	بین ۱ تا ۲	بی نظیر	
(۵) وضعیت مکان	به شدت تخریب شده	تخریب شده	تخریب در حد متوسط	اندکی تخریب شده	بدون هرگونه دستکاری	
(۶) جذابیت اکولوژیکی	صفر	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	

منبع: احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۶

ج) عیار تاریخی - فرهنگی

عیار تاریخی - فرهنگی بر جنبه‌های هنری و آداب و رسوم فرهنگی رایج در منطقه توجه می‌کند که بر اساس میانگین بندهای جدول ۴ محاسبه می‌شود:

جدول ۴. معیار و امتیازدهی در میزان ارزش تاریخی - فرهنگی

معیار	امتیاز	صفر	+۲۵	+۵	+۷۵	۱
(۱) جنبه‌های فرهنگی - تاریخی	بدون تعلق خاطر	ضعیف	متوسط	شدید	بسیار شدید	
(۲) جنبه‌های تاریخی و باستان‌شناسانه	بدون هرگونه اثر یا بنا	ضعیف	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	
(۳) جنبه‌های مذهبی و معنوی	صفر	ضعیف	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	
(۴) رخدادهای هنری و فرهنگی	هرگز	-	گاه‌گاهی	-	حداقل یک بار در سال	
(۵) اثرات مثبت توریسم بر فرهنگ بومی	بی اثر	تأثیر کم	تأثیر متوسط	تأثیر زیاد	تأثیر بسیار زیاد	
(۶) اثرات منفی توریسم بر فرهنگ بومی	بی اثر	تأثیر کم	تأثیر متوسط	تأثیر زیاد	تأثیر بسیار زیاد	

منبع: احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۶

د) عیار اجتماعی - اقتصادی

عیار اجتماعی - اقتصادی هر مکان به ویژگی‌های قابل بهره‌برداری و کارآفرینی آن در زمینه گردشگری و تفریح بستگی دارد که بر اساس میانگین بندهای جدول ۵ ارزیابی می‌شود:

جدول ۵. معیار و امتیازدهی در میزان ارزش اجتماعی - اقتصادی

معیار	امتیاز	صفر	+۲۵	+۵	+۷۵	۱
(۱) قابلیت دسترسی	با فاصله بیش از یک کیلومتر از مسیر در دسترس	با فاصله کمتر از یک کیلومتر از مسیر در دسترس	قابل دسترسی از طریق جاده محلی	قابل دسترسی از طریق جاده‌ای با اهمیت منطقه‌ای	قابل دسترسی از طریق جاده‌ای با اهمیت ملی	
(۲) مخاطرات طبیعی	کنترل ناپذیر	کنترل نشده	تا حدودی کنترل شده	کنترل‌های اختیاری	بدون خطر	
(۳) تعداد بازدیدکنندگان در هر سال	کمتر از ۱۰ هزار نفر	بین ۱۰ تا ۱۰۰ هزار نفر	بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفر	بین ۵۰۰ هزار تا ۱ میلیون نفر	بیش از ۱ میلیون نفر	
(۴) سطح تمهیدات حفاظتی	بدون حفاظت	حفاظت کم	حفاظت متوسط	حفاظت زیاد	حفاظت بسیار زیاد	
(۵) جذابیت	-	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
(۶) تأثیر در اقتصاد جامعه بومی	صفر	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	

منبع: احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۷

پس از محاسبه امتیازدهی لندفرم‌ها، که بر اساس بازبدهای میدانی و روش پراولنگ انجام شد، به ارزیابی توانمندی میزان بهره‌وری لندفرم‌های مورد مطالعه پرداخته شد. ارزیابی میزان بهره‌وری لندفرم‌ها شامل دو بخش بوده و همانند ارزیابی توانمندی گردشگری معیارها و مقیاس‌هایی برای امتیازدهی هر یک از اجزا مشخص شده است (شایان و همکاران، ۱۳۸۹: ۶).

در این روش، علاوه بر ارزیابی عیار گردشگری، ارزش بهره‌بری کنونی سایت‌ها نیز ارزیابی می‌شود. ارزیابی ارزش بهره‌برداری خود بر اساس دو معیار عیار میزان بهره‌بری و کیفیت بهره‌بری منطقه محاسبه می‌شود تا توانمندی‌های بالقوه و بالفعل آن‌ها مشخص شوند (Pralong, 2005).

ارزیابی عیار بهره‌بری گردشگری

این عیار با دو پارامتر میزان بهره‌بری و کیفیت بهره‌بری محاسبه می‌شود:

$$\text{عیار بهره‌بری} = \frac{\text{شاخص میزان بهره‌بری} + \text{کیفیت بهره‌بری}}{۲}$$

میزان بهره‌بری بیانگر میزان استفاده فضایی و زمانی از مکان گردشگری است؛ در حالی که کیفیت بهره‌بری بر اساس چگونگی استفاده از چهار معیار گردشگری محاسبه می‌شود. در چنین وضعیتی، معیارهای گوناگونی با مقیاس‌های امتیازدهی متفاوت برای ارزیابی این دو جزء اصلی عیار بهره‌بری استفاده می‌شود.

جدول ۶. معیار و امتیازدهی در میزان ارزش بهره‌بری

معیار	امتیاز	صفر	+۲۵	+۵	+۷۵	۱
(۱) مساحت مورد استفاده (هکتار)	صفر	کمتر از ۱	بین ۱ تا ۵	بین ۵ تا ۱۰	بین ۱۰ تا ۵۰	بیش از ۱۰
(۲) تعداد زیرساخت‌ها	صفر	۱	بین ۲ تا ۵	بین ۵ تا ۱۰	بین ۱۰ تا ۶۰	بیش از ۱۰
(۳) اسکان فصلی (روز)	-	از یک تا ۹۰ روز	از ۹۱ تا ۱۸۰ روز	از ۱۸۱ تا ۲۷۰ روز	از ۲۷۱ تا ۳۶۰ روز	بیش از ۳۶۰ روز
(۴) اسکان روزانه (ساعت)	صفر	کمتر از ۳ ساعت	بین ۳ تا ۶ ساعت	بین ۶ تا ۹ ساعت	بیش از ۹ ساعت	بیش از ۹ ساعت
(۵) انگیزه سرمایه‌گذاری	صفر	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	خیلی زیاد

منبع: احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۸

کیفیت بهره‌بری بر اساس چگونگی استفاده از میانگین چهار معیار گردشگری شامل زیبایی ظاهری، ارزش علمی، ارزش فرهنگی، و اقتصادی محاسبه می‌گردد.

جدول ۷. معیار و امتیازدهی در میزان کیفیت بهره‌بری

معیار	امتیاز	صفر	+۲۵	+۵	+۷۵	۱
(۱) استفاده از زیبایی ظاهری	بدون هرگونه هزینه تبلیغات	یک اقدام حمایتی و معرفی یک محصول	یک اقدام حمایتی و معرفی چند محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی یک محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی چند محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی چند محصول
(۲) استفاده از ارزش علمی	بدون هرگونه امکان آموزشی	یک اقدام حمایتی و معرفی یک محصول	یک اقدام حمایتی و معرفی چند محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی یک محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی چند محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی چند محصول
(۳) استفاده از ارزش فرهنگی	بدون هرگونه امکان آموزشی	یک اقدام حمایتی و معرفی یک محصول	یک اقدام حمایتی و معرفی چند محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی یک محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی چند محصول	چندین اقدام حمایتی و معرفی چند محصول
(۴) استفاده از ارزش اقتصادی (نفر)	بدون بازدیدکننده	کمتر از ۵۰۰۰	بین ۵۰۰۰ تا ۲۰۰۰۰	بین ۲۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰	بیش از ۱۰۰۰۰۰	بیش از ۱۰۰۰۰۰

منبع: احسانی، ۱۳۹۴: ۲۳۸

هر یک از اجزای این معادله خود معیارهایی دارند که در پنج سطح متفاوت امتیازدهی می‌شوند و میانگین بندهای آن امتیاز نهایی آن عیار محسوب می‌شود. در این فرمول وزن هیچ یک از جنبه‌های عیار گردشگری نسبت به دیگری کم یا زیاد نیست، زیرا دلیل خاصی برای اهمیت کم یا زیاد یکی از آن‌ها بر دیگری در تعیین قابلیت گردشگری نظری مکان اکوتوریسمی وجود ندارد.

بحث و نتایج

شناسایی مناطق مورد مطالعه اولین مرحله است که در این بخش به آن توجه شده است و بعد از آن بر اساس آرای فعالان حوزه گردشگری در استان و همچنین استادان گروه برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری ارزش‌گذاری با استفاده از مدل مربوطه انجام شده است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

باغات شهرستان کرمان

الف) باغ شاهزاده ماهان

باغ شاهزاده ماهان (ثبت جهانی یونسکو) در شهرستان کرمان قرار دارد. شکل کلی باغ با محور مرکزی، آبشارها، پیاده‌روها، و ردیف متناوب درختان چنار و سرو، و کرت‌های جانبی میوه دید بیننده را به بنای سفید بالاخانه در متن کوه‌ها متوجه می‌سازد (نیلی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۳). درختان غالب این باغ سرو، چنار، و سپیدار است. از مهم‌ترین ویژگی‌های این باغ این است که به صورت پله‌ای ساخته شده است و باعث به وجود آمدن آبشارهایی در مسیر اصلی شده است. بنای این باغ به دوره قاجار نسبت داده می‌شود. نزدیکی به عمارت شتر گلو، آرامگاه شاه نعمت‌الله ولی، و خوش آب و هوا بودن منطقه از محاسن این باغ تاریخی محسوب می‌شود.

شکل ۴. تصویر ماهواره‌ای باغ شاهزاده ماهان

ب) باغ موزه هرندی

در حدود سال ۱۲۹۰ قمری، محمدرضاخان عدل‌السلطان، که یکی از صاحب‌منصبان نظامی کرمان بود، اقدام به احداث باغی تفریحی خارج از حصار شهر کرمان کرد. مساحت این باغ ۲۵ هزار متر مربع است. عدل‌السلطان از نوادگان وکیل‌الملک، حاکم تهران، و فرزند مرتضی‌قلی‌خان وکیل‌الملک، حاکم دوم، بود. تاریخ احداث باغ بین سال‌های ۱۲۸۰ تا ۱۲۸۵ قمری تخمین زده می‌شود. بنابراین، قدمت ساختمانی آن به حدود یک قرن پیش برمی‌گردد. باغ یادشده در سال ۱۳۱۳ شمسی به وسیلهٔ ورثهٔ اسفندیاری به مبلغ ۴۰ هزار تومان به مرحوم ابوالقاسم هرندی فروخته شد. این باغ به مناسبت توقف چندروزه رضاشاه در مسیر سفر تبعیدش به جزیرهٔ موریس مورد توجه تاریخ‌شناسان قرار گرفت. این اثر در تاریخ ۱۸ آذر ۱۳۵۴ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است (کمالی، ۱۳۸۹: ۸). درختان این باغ شامل انار، انگور، کاج، انجیر، توت، سیب، زرشک، و گلایلی است. ساختمان این باغ امروزه به موزهٔ سازهای سنتی در هم‌کف و موزهٔ باستان‌شناسی در طبقهٔ دوم تغییر کاربری داده است.

شکل ۵. تصویر ماهواره‌ای باغ موزه هرندی

ج) باغ فتح‌آباد

در حاشیه شهر اختیارآباد در ۱۳ کیلومتری شمال غرب کرمان واقع شده و توسط قنات فتح‌آباد آبیاری می‌شده است. هسته اولیه عمارت‌های باغ در حدود ۱۲۸۰ ق توسط حسین‌علی‌خان فرزند فضل‌علی‌خان شکل می‌گیرد و متأثر از محیط بکر و مستعد پیرامون خود روزبه‌روز شکوفاتر می‌شود و عمارت‌های چندی بدان افزوده می‌شود. در جانب شرق عمارت اصلی عمارت چهارفصل است که به لحاظ ساختار قرابت‌های فراوانی با کوشک باغ ایرانی دارد. این عمارت در یک اشکوب و برون‌گرا بوده و از چهار سو به محیط پیرامون خود دید دارد. نحوه قرارگیری عمارت چهار فصل به همراه شش اصله درخت کاج و آب‌نمای آن سبب ایجاد محوری جدید عمود بر محور اصلی شده است. باغ در طول سال دارای تنوع عملکردی کم‌نظیری بوده؛ به‌گونه‌ای که می‌توان آن را باغ حکومتی، سکونتی، تشریفاتی، یا تولیدی دانست (سلطان‌زاده و اشرف گنجویی، ۱۳۹۲). بسیاری از محققان این باغ را الگوی ساخت باغ شازده ماهان می‌دانند و پس از مرمت در سال ۱۳۹۴ برای بازدید عموم بازگردید. ابعاد تقریبی این باغ ۲۵۰ در ۴۵۰ متر است.

شکل ۶. تصویر ماهواره‌ای باغ فتح‌آباد کرمان

د) باغ بیرم‌آباد

این باغ در جنوب شرقی کرمان و در دامنه کوه در فاصله‌ای چند صد متری با بنای تخت درگاه قلی‌بیگ قرار دارد. باغ در دوره صفوی و در زمان حکمرانی گنج‌علی‌خان بر کرمان بنا شده است. ورودی، برخلاف آنچه در باغ‌های ایرانی دیده می‌شود، در طول باغ قرار گرفته است. باغ دارای دو عمارت است که هر دو بر ساختار باغ تأثیر گذاشته است. عمارت‌ها در

قالب یک سیستم هندسی مبتنی بر دو محور متعامد مکان‌یابی شده‌اند. عمارتی که درارای دو اشکوب است و ما آن را عمارت اصلی می‌نامیم در انتهای محوری که ورودی نقطه آغاز آن است قرار گرفته و عمارتی که به دلیل پلان هشت‌ضلعی‌اش آن را گوشه هشت‌ضلعی می‌نامیم (سلطان‌زاده و اشرف گنجوی، ۱۳۹۲: ۸۰). نزدیکی به تخت درگاه قلی‌بیگ، گنبد جبلیه، و همچنین پارک جنگلی پردیسان بر اهمیت این باغ افزوده است.

شکل ۷. تصویر ماهواره‌ای باغ بیرم‌آباد

فاصله باغ‌ها از یکدیگر

بر طبق جدول ۸، دورترین باغ‌ها نسبت به هم باغ شاهزاده و فتح‌آباد هستند که باغ فتح‌آباد در شمال شهر کرمان (اختیارآباد) و باغ شاهزاده در جنوب شهر کرمان (ماهان) واقع شده است. باغ بیرم‌آباد و باغ هرنندی هم با ۱۰ کیلومتر نزدیک‌ترین فاصله را بین باغ‌های موجود دارند.

جدول ۸. فاصله باغ‌های کرمان از یکدیگر

فاصله باغ‌ها (کیلومتر)	باغ بیرم‌آباد	باغ شاهزاده ماهان	باغ فتح‌آباد	باغ هرنندی
باغ بیرم‌آباد	۰	۳۸	۲۶	۱۰
باغ شاهزاده ماهان	۳۸	۰	۵۳	۴۱
باغ فتح‌آباد	۲۶	۵۳	۰	۱۷
باغ هرنندی	۱۰	۴۱	۱۷	۰

منبع: نگارندگان

نتایج مدل پراونگ

برای تعیین عیار گردشگری استان کرمان از میانگین چهار معیار زیبایی ظاهری، علمی، فرهنگی-تاریخی، و اجتماعی-اقتصادی استفاده شده است. هر یک از عیارها خود با توجه به معیارهای خاص خود در پنج سطح متفاوت امتیازدهی و در نهایت امتیاز آن عیار از میانگین امتیازهای معیارهای آن عیار به دست آمده است. نتیجه ارزیابی عیار گردشگری و عیار بهره‌بری در جدول ۹ آمده است.

جدول ۹. نتیجه نهایی ارزیابی عیارهای گردشگری و بهره‌بری

ارزش	عارضه	باغ موزه هرندی	باغ شاهزاده ماهان	باغ بیرم‌آباد	باغ فتح‌آباد	امتیاز ارزش
زیبایی ظاهری	۰/۶۱	۰/۹۳	۰/۶۴	۰/۷۹	۰/۷۴	
علمی	۰/۶۹	۰/۵۷	۰/۴۵	۰/۴۹	۰/۵۵	
تاریخی - فرهنگی	۰/۶۷	۰/۷۸	۰/۷۱	۰/۸۶	۰/۷۵	
اجتماعی - اقتصادی	۰/۴۹	۰/۵۳	۰/۴۷	۰/۵۹	۰/۵۲	
عیار گردشگری	۰/۶۱	۰/۷۰	۰/۵۶	۰/۶۸	-	
عیار میزان بهره‌بری	۰/۵۸	۰/۶۳	۰/۳۸	۰/۶۹	۰/۵۷	
عیار کیفیت بهره‌بری	۰/۶۸	۰/۸	۰/۶۱	۰/۷۱	۰/۷	
عیار بهره‌بری	متوسط	زیاد	کم	زیاد	-	

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به نتیجه حاصله، باغ بیرم‌آباد کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده که دلیل اصلی آن این است که بازدید این باغ برای عموم آزاد نیست و بیشترین امتیاز را باغ شاهزاده ماهان گرفته است که نشان از زیبایی و اهمیت آن در سطح بین‌المللی دارد و ثبت آن در میراث جهانی یونسکو بر اهمیت آن افزوده است. با توجه به نظر کارشناسان، رتبه‌بندی باغ‌های استان کرمان به ترتیب زیر است:

باغ شاهزاده ماهان؛

باغ فتح‌آباد؛

باغ موزه هرندی؛

باغ بیرم‌آباد.

نتیجه‌گیری

باغ‌های تاریخی ایرانی میراث تاریخی محسوب می‌شوند و پس از ثبت آن‌ها در فهرست میراث جهانی یونسکو نقش این فضاها در صنعت گردشگری و توسعه آن نیز آشکار شده است. در این مقاله چهار باغ زیبا در شهرستان کرمان (باغ شاهزاده ماهان، باغ فتح‌آباد، باغ هرندی، و باغ بیرم‌آباد) انتخاب و برای اولویت‌بندی آن‌ها از مدل پراونگ استفاده شده است. مدل پراونگ، با در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف سایت‌ها، از کارایی مناسبی در زمینه جذب گردشگر برخوردار است. با توجه به نظر کارشناسان و مدل پراونگ، به‌طور کلی باغ شاهزاده ماهان در رتبه اول و باغ فتح‌آباد، باغ موزه هرندی، و باغ بیرم‌آباد در رتبه‌های بعدی مقاصد گردشگری قرار گرفته‌اند. از نظر زیبایی، بیشترین امتیاز را باغ شاهزاده ماهان به دلیل وجود درختان کهن‌سال، جریان آب، و ساختمان زیبا کسب کرده است. از لحاظ ارزش علمی باغ موزه هرندی با امتیاز ۰/۶۹ رتبه اول را در اولویت‌بندی کسب کرده است که از دلایل آن می‌توان به وجود موزه باستان‌شناسی که آثار تاریخی بسیار ارزشمندی در آن است اشاره کرد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که باغ شاهزاده ماهان امتیاز بالاتری نسبت به سه باغ دیگر دارد که امتیاز بالای آن در عیار گردشگری و همچنین عیار بهره‌بری مشخص شده است. باغ بیرم‌آباد نیز کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است، زیرا در حال حاضر بازدید گردشگران از این باغ مقدور نیست. با توجه به جدول ۹، در چهار باغ مورد مطالعه امتیاز ارزش تاریخی - فرهنگی (۰/۷۵) و ارزش زیبایی ظاهری (۰/۷۴) بسیار بالاتر از امتیاز ارزش‌های اجتماعی - اقتصادی (۰/۵۲) و علمی (۰/۵۵) است که نشان از زیبایی باغ‌های مورد مطالعه و همچنین ارزش تاریخی آن‌ها دارد. با بررسی تحقیقاتی که پیش‌تر درباره این موضوع انجام گرفته است درمی‌یابیم که از گذشته هدف از ساخت باغ‌های ایرانی تولید شادمانی و خوشی بوده و کاربری اغلب این باغات تفریحی بوده است. تاکنون

پژوهشگران به مقایسه‌های تطبیقی جالبی از باغ‌ها پرداخته و نقش باغ را در فرهنگ ایرانی تشریح کرده‌اند، اما هیچ یک به صورت اختصاصی باغ‌های نواحی خشک و چهار باغ یادشده در این مقاله، واقع در استان کرمان، را بررسی نکرده‌اند. مهم‌ترین راهکارها و پیشنهادهایی که در توسعه باغ‌های استان کرمان می‌توان مد نظر داشت عبارت‌اند از: آموزش و اطلاع‌رسانی درباره گردشگری بین افراد ساکن در نزدیکی باغ‌ها؛ تبلیغات از طریق سایت‌ها و شبکه‌های مجازی برای معرفی کردن این جاذبه‌ها به گردشگران خصوصاً گردشگران خارجی؛

برگزاری همایش‌ها برای آشنا کردن افراد محلی با ارزش اجتماعی- اقتصادی گردشگری و ترغیب کردن حس تعلق خاطر نسبت به جاذبه‌های تاریخی؛

فراهم نمودن امکان بازدید عموم از باغ بیرم‌آباد؛

ایجاد تأسیسات مورد نیاز توسعه گردشگری؛

بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی مناسب این باغ‌ها در جهت توسعه گردشگری و ایجاد اشتغال؛

برگزاری تور باغ‌های شهرستان کرمان که چهار باغ شاهزاده، هرندی، فتح‌آباد و بیرم‌آباد را شامل می‌شود؛

پایگاه‌های اطلاع‌رسانی دیجیتالی برای باغ‌ها و همچنین کارت‌های الکترونیکی اعتباری برای استفاده از باغ‌ها؛

برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌ها در این باغ‌ها برای معرفی آن به بومیان؛

توسعه امکانات رفاهی و تفریحی در این باغ‌ها.

منابع

۱. آدینه‌فر، عاطفه، ۱۳۹۳، باغ ایرانی و تأثیرات آن در گردشگری، اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز.
۲. آریانیپور، علی‌رضا، ۱۳۶۵، پژوهشی در شناخت باغ‌های ایران و باغ‌های تاریخی شیراز، تهران: نشر فرهنگسرا.
۳. آزمون، فیروزه و معینی، مهدیه، ۱۳۹۷، تحلیل کیفیت فضایی باغ شاهزاده ماهان بر اساس تئوری حرکت و ارزیابی تصویر ذهنی مخاطبان، پژوهش‌های معماری و محیط، (۱۱)، ۲۷-۴۰.
۴. احسانی، امیرهوشنگ، ۱۳۹۴، گردشگری کاربردی (مفاهیم و مدل‌ها)، تهران: نشر دانشگاه تهران.
۵. امین بیدختی، علی‌اکبر؛ جعفری، سکینه و سلطانی‌نژاد، مهدیه، ۱۳۹۶، نقش میانجی مدیریت و برنامه‌ریزی در رابطه بین نقش منابع، جامعه، و گردشگری با توسعه پایدار اکوتوریسم، جغرافیا و توسعه، (۴۸)، ۳۹-۵۸.
۶. انصاری، مجتبی و محمودی‌نژاد، هادی، ۱۳۸۶، باغ ایرانی تمثیلی از بهشت با تأکید بر ارزش‌های باغ ایرانی دوران صفوی، هنرهای زیبا، (۲۹)، ۲۹.
۷. پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی، ۱۳۹۳، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: سمت.
۸. پورمند، حسن علی و کشتکار قلاتی، احمدرضا، ۱۳۹۰، تحلیل علت‌های وجودی ساخت باغ ایرانی، هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، (۴۷)، ۳-۵۱-۶۲.
۹. خاکساری، علی و دهقانی، معصومه، ۱۳۹۳، ظرفیت گردشگری ماجراجویانه در کویرهای ایران با استفاده از تکنیک S.W.O.T، مطالعات مدیریت گردشگری، (۲۷)، ۹-۲۲-۱.
۱۰. خبازی، مصطفی؛ فهیمی‌فر، اصغر؛ اشتهااردیان، احسان‌الله؛ نوحه‌سرا، مریم و روحانی‌فرد، زهره، ۱۳۹۴، روش ارزیابی ژئوتوریسم چشمه‌های آب‌گرم به روش پرالونگ اصلاح‌شده (مطالعه موردی: آب‌گرم جوشان کرمان)، نقش جهان- مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی، (۳)، ۵-۱۸-۲۸.
۱۱. خیاط مقدم، میترا؛ ایرانی بهبهانی، هما و دارابی، حسن، ۱۳۹۶، باززنده‌سازی باغ نشاط شهر فیروزه بر اساس مستندات تاریخی و محیطی، پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، (۱۵)، ۷-۲۳۸-۲۱۹.

۱۲. داعی پاریزی، ندا، ۱۳۹۵، پژوهشی در زمینه پیشینه تاریخی، خصوصیات، و منظر باغ هرندی شهر کرمان، پژوهش‌های منظر شهر، ۳(۵).
۱۳. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان، ۱۳۹۹، گزارش اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی استان کرمان سال ۱۳۹۷، کرمان: دفتر تحقیقات و معیارهای فنی.
۱۴. سلطان‌زاده، محمد و اشرف گنجویی، محمدعلی، ۱۳۹۲، وجوه تمایز و تشابه باغ بیرم‌آباد و فتح‌آباد کرمان با یکدیگر و باغ ایرانی، باغ نظر، ۱۰(۲۵)، ۷۹-۸۸.
۱۵. شایان، سیاوش؛ شریفی کیا، محمد و زارع، غلام‌رضا، ۱۳۸۹، ارزیابی توانمندی ژئومورفوتوریستی لندفرم‌ها بر اساس روش پرالونگ مطالعه موردی: شهرستان داراب، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۱(۲)، ۷۳-۹۱.
۱۶. صابری‌فر، رستم؛ کرم‌پور، اقدس و حلاج مقدم، حمید، ۱۳۹۳، ضرورت شناسایی و حفاظت از فضاهای سبز مبتنی بر شرایط محلی و منطقه‌ای ایران (نمونه موردی: باغ اکبریہ بیرجند)، محیط‌شناسی، ۴۰(۴)، ۱۰۸۳-۱۰۹۸.
۱۷. قنوتی، عزت‌الله؛ کرم، امیر و فخاری، سعیده، ۱۳۹۱، مروری بر روند تحولات ژئوتوریسم و مدل‌های مورد استفاده آن در ایران، فصل‌نامه جغرافیایی سرزمین، ۹(۲)، ۷۷-۹۳.
۱۸. کمالی، محمدرضا، ۱۳۸۹، بررسی معماری دوره قاجار، دانش مرمت و میراث فرهنگی، ۶(۵).
۱۹. متدین، رضا و متدین، حشمت‌الله، ۱۳۹۴، لزوم ایجاد باغ ایرانی، هنر و تمدن شرق، ۳(۷)، ۱۹-۲۶.
۲۰. مختاری، داود، ۱۳۸۹، ارزیابی توانمندی اکوتوریستی مکان‌های ژئومورفیکی حوضه آبریز آسیاب خرابه در شمال غرب ایران به روش پرالونگ (Pralong)، جغرافیا و توسعه، ۸(۱۸)، ۲۷-۵۲.
۲۱. مغانی رحیمی، بهنام، ۱۳۸۳، پتانسیل‌های توریستی شهر فیروزآباد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.
۲۲. نجیمی، نجیم؛ مقتدری، قاسمعلی و حاتمی بهمن بیگلر، خداکرم، ۱۳۹۲، بررسی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی گردشگری (مطالعه موردی: گردشگران خارجی شهر شیراز)، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۵(۴)، ۱۰۱-۱۱۰.
۲۳. نکویی صدری، بهرام، ۱۳۹۸، مبانی زمین‌گردشگری: با تأکید بر ایران (نسخه ۴)، تهران: سمت.
۲۴. نیلی، ریحانه؛ نیلی، رعنا و امین‌زاده، بهناز، ۱۳۹۲، شب‌بخشی در منظرسازی باغ‌های دوره قاجار، آرمان‌شهر، ۶(۱۱)، ۱۶۷-۱۸۰.
۲۵. یاری، فهیمه و هورشناس، راضیه، ۱۳۹۶، معماری ایرانی و نگرش به رمزاندیشی در طراحی باغ‌های ایرانی: نمونه موردی «باغ ارم شیراز»، مهندسی ساختمان و علوم مسکن، ۱۱(۲۱)، ۴۹-۵۵.
26. Dowling, Ross and Newsome, David, 2006, *Geotourism (1 ed.)*. Routledge.
27. Khalili, Soroush; Moridsadat, Pegah and Soltaninejad, Hamid, 2020, Toward Sustainable Rural Ecotourism Evolution: The Case Of Kiskan, Iran, *GEOGRAPHY, ENVIRONMENT, SUSTAINABILITY*, 13(3), 39-48.
28. Pereira, P.; Pereira, D. and Caetano Alves, M. I., 2007, Geomorphosite assessment in Montesinho Natural Park (Portugal). *Geographica Helvetica*, 62(3), 159-168.
29. Pralong, Jean-Pierre, 2005, A method for assessing tourist potential and use of geomorphological sites. *Morphologie*, 11(3), 189-196.